

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

‘Huzur’ Romanı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz *A Sociological Analysis on the Novel Peace*

Aydın Yazğan*

Özet

Bu çalışma Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur adlı romanı üzerine sosyolojik bir analiz içermektedir. Tanpınar, bu eserinde dönemin sosyal yapısının nasıl koşullar örüntüsü içerdiğini öyküsel bir temayla aktarmaktadır. Huzur’da yaşam, ölüm, sağlık, hastalık, tabiat, kent ve toplumsal meseleler ele alınmıştır. Ayrıca eserde dönemin toplumunun iktisadi, maarif, kültürel, geleneksel-modernlik durumları, çatışmaları işlenmiştir. Aydın’ın kendi kişisel iç hesaplaşması ve toplum sorunlarına bakışı metinde yer alan konular arasındadır. Bu minvalde Huzur iki dünya savaşı arasında sıkışmış bir toplumun nasıl bir yapıda olduğunu anlatmaktadır. Toplumun dönem itibarıyla birey-toplum, Doğu-Batı, eski-yeni, aydın-halk, gelenek-modern ikilikleriyle çalkantılı olması eserin sosyolojik olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Huzur; birey, toplum, kadın-erkek ilişkileri, zaman-mekân algısı, yaşam-ölüm, vs. konularını da bünyesinde barındırmaktadır. Bunların yanında toplumun Doğu-Batı arasında arada-kalmışlığını okuyucusuna sunmaktadır. Tanpınar’a göre toplum ne tam anlamıyla Doğu’yu yansıtmakta ne de tam anlamıyla kendisini Batı’ya ait hissetmektedir. Bu durumun neden böyle olduğu eser bağlamında izah edilmiştir. Huzur’da Tanpınar’ın tespitleri, toplumsal analizleri ve modernlik sorununa yönelik çözüm önerileri tartışılmıştır. Bu bakımdan Tanpınar’ın bu eserin çalışılması, dönemin toplum yapısını ve batılılaşmaya bakışını anlamak adına önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Huzur, Birey-Toplum, Doğu-Batı, Aydın-Halk, Gelenek-Modern.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr., Bağımsız Araştırmacı, roniayazxan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8271-3842.

Atıf/Citation: Yazğan, A. (2025). ‘Huzur’ Romanı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 196-219.

Geliş/Received: 20.12.2024

Kabul/Accepted: 31.01.2025

Abstract

This study includes sociological analysis on Ahmet Hamdi Tanpınar's novel *Peace*. In this work, Tanpınar conveys the conditions of the social structure of the period with a narrative theme. In *Peace*; life, death, health, illness, nature, city and social issues are discussed. In addition, the economic, educational, cultural, traditional-modern situations and conflicts of the society of the period are discussed in the work. The intellectual's personal internal conflict and his perspective on social problems are among the subjects in the text. In this context, *Peace* tells the structure of a society between two world wars. The fact that the society was turbulent with the dualities of individual-society, East-West, old-new, intellectual-public and tradition-modern due to the period necessitates a sociological examination of the work. *Peace* also includes the subjects of individual, society, male-female relations, time-space perception, life-death etc. In addition it presents the society's being stuck between East and West to its reader. According to Tanpınar, society neither fully reflects the East nor feels that it fully belongs to the West. The reason for this situation is explained in the context of the work. In *Peace*, Tanpınar's findings, social analyses and solution proposals for the problem of modernity are discussed. In this respect, studying the work of Tanpınar is important to understand the social structure of the period and its perspective on westernization.

Keywords: *Peace*, Individual-Society, East-West, Intellectual-Folk, Tradition-Modern

Giriş

“Şark oturup beklemenin yeridir”
(Tanpınar, 2009: 10)

Edebiyat Sosyolojisi, edebi eserlerde saklı olan toplumsallığın izdüşümlerini açığa çıkarma uğraşısı olarak karşımızda durmaktadır. Edebiyat toplumu yansıtır. Çünkü edebiyat bir bireye, bireyde bir toplumsallığa aittir. Bu da ortaya çıkan ürünlerde sosyolojik bir dokunun yattığını bize söylemektedir. Edebi eser ortaya çıkarken; belli bir zamana, mekâna, birey(ler)e ve topluma ihtiyaç duyar. Konu, tema hep bir başkasının hikâyesi olmakla birlikte en özde insanın kendi hikâyesidir. Örneğin *Sefiller* sadece hikâyeye konu olan yoksulluğun yazıya dökülmesi değil; insanlığın başına musallat olan eşitsizlik, adaletsizlik, iktisadi tutarsızlığın ve etik değerlerin hikâyesidir. Yine başka bir örnek, *Anna Karenina* sadece mutsuz bir evlilik ve yasak aşkı değil; dönemin toplumsal hayatında egemen olan kadın-erkek rollerine, statünün baskısına, toplumun kadın üzerindeki tesirine ve daha birçok şeyi anlatmaktadır. Edebiyat sosyolojisi bağlamında örnekler çoğaltılabilir. Sonuç olarak edebi eser, ortaya çıktığı dönemin birçok toplumsal parametresine ışık tutmaktadır. İnsan ilişkileri, yaşam koşulları, etik değerler (iyi-kötü, sorumluluk-özgürlük, savaş-barış, hastalık-sağlık, inanç-inançsızlık vb. (Canatak & Doğan, 2022: 37)), iktisadi etkenler, hukuk sistemi, üretim ve tüketim ürünleri, dini inançlar, ritüeller, toplumsal yapıyla ilgili (veya ilgisiz) daha sayamadığımız birçok konu edebi eserde yer almaktadır. Bu bakımdan edebiyata sosyolojiyle bakmak en temelde sosyal bilimlerin insanı anlama uğraşısı adına ehemmiyetli görünmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (1901-1962) *Huzur* adlı eseri de sosyolojik bir bakışla incelenmeyi, analiz edilmeyi hak etmektedir. Çünkü *Huzur* içerisinde sayısız ikilikleri, çatışmaları (birey-toplum, Doğu-Batı, aydın-halk, gelenek-modern, vb) bulundurarak o dönemin toplumunun yaşam deneyimlerini aktaran bir yapıttır. Tanpınar da yaşadığı dönem itibarıyla Osmanlı Devleti’nin son dönemine, yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşuna şahitlik etmiştir. Ayrıca o gelenek-modern, Doğu-Batı, eski-yeni, birey-toplum (fert-cemiyet), aydın-halk çatışmalarının gerçekleştiği bu sancılı atmosferde yaşamıştır. Dolayısıyla bu yaşam deneyimi onun eserlerine ziyadesiyle sirayet etmiştir. Örneğin *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde Doğu-Batı ikiliğinden doğan çarpık modernleşme sert bir dille hicvedilmiştir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* iki uygarlık arasında bocalayan toplumumuzun yanlış tutumlarını, davranışlarını, saçmalıklarını alaya alan eleştirel bir romandır (Moran, 1998: 173). *Huzur*’da ise benzer toplumsal olaylar, durumlar bireyler arası ilişkiler üzerinden işlenmiştir. *Huzur* romanı; kabaca İstanbul aydınının iç dünyası, toplum, savaş, gelenek-

modernleşme ve Doğu-Batı hakkında düşüncelerin tartışıldığı bir eserdir. Eserde yer alan konular olay örgüsüyle okuyucuya sunulmaktadır. “Huzur, iç içe daireler halinde, fertten başlayarak aile, tabii, sosyal ve tarihi çevre, şehir, millet, beşeriyet ve kâinat gibi pek çok meselede okuyucunun beynini zonklatmaktadır” (Okay, 2002: 723). Bunun yanında romanın mekânı İstanbul olurken, zamanı ise II. Dünya Savaşının arifesinde başlayıp savaşın başladığı gün bitmektedir. Roman, Mümtaz’ın bir gününü anlatır. O gün ise 31 Ağustos 1939 tarihini işaret eder (Okay, 2002: 724). Fakat Mümtaz hatırlama, hafıza ve ‘serbest çağrışım’ ile geçmişte yaşadığı anları hatırlayarak iç dünyasında tekrardan yaşar. Hatırlama Mümtaz’a geçmişin bugünde yeniden inşa edilmesini sağlamaktadır. Mümtaz dünü ve geleceği bugünde/anda yaşamaktadır. Tanpınar’ın zamanı bütüncül bir yaklaşımla *geçmiş-şimdi-gelecek* kiplerini birbirinden ayırmadan ele aldığı ve bunun insanın varoluşuyla bağlantılı olduğunu okuyucusuna sunmaktadır.¹ Zaman bir sarmal ve insan bu sarmal içinde ikamet etmektedir.

1. Huzursuzluğun Kitabı: *Huzur*

Huzur, *huzursuzluğun kitabıdır*. Birey ve toplum umutsuzluk, mutsuzluk, memnuniyetsizlik içerisindedir. Bu nedenle *Huzur*, huzursuzluğun izahıdır. Peki, huzursuzluğu işleyen bir kitabın ismi neden Huzur? Burada bir ironi vardır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* içeriğinde yer alan ironi havası², *Huzur*’da başlığında yer almaktadır. Bu bakımdan Tanpınar, bu eserinde huzursuzluğu kaleme almıştır. Eserde; Mümtaz’ın iç çekişmeleri, savaş yüzünden anne-babasını kaybetmesi, Nuran (ve ona duyduğu aşk, ayrılık), İhsan’ın hastalığı, Suat’ın intiharı; Doğu-Batı, gelenek-modern, eski-yeni karşıtlığı, toplumun arada-kalmışlığı (kaybolmuşluğu) ve münevver-halk arasındaki kopukluk, modernleşme problemleri ve dahası, birey ve toplumun huzursuzluğu anlatılmaktadır. “Yeni bir medeniyet, yeni kültür, eski imparatorluk, çiçeği burnunda bir devlet... Unutulan adetler, yeni kurulan düzenler ve iki arada kalan insanlar... Geride kalan milli mücadele, ufukta bir cihan harbi, bu savaşların etkisi

¹ “Ne içindeyim zamanın, / Ne de büsbütün dışında; / Yekpare, geniş bir anın / Parçalanmaz akışında” (Tanpınar, 2012: 23).

² Modernizmin biçimsel olarak yarattığı illüzyon ironik bir dille anlatılır: “İkinci elbiseyi bana enstitümüzün ilk kuruluş günlerinde o zamanki kıyafetimle müesseseye gelemeyeceğimi düşünen Halit Ayaracı hediye etmişti. Sırtıma daha ilk geçirdiğim günde bütün varlığımın değiştiğini gördüm. Birdenbire ufukum, görüş zaviyem genişledi. Hayatı onun gibi bir bütün olarak mütalâaya alıştım. Değişme, koordinasyon, çalışmanın tanzimi, zihniyet değişikliği, üst düşünce, İlmî zihniyet gibi tabirlerle konuşmağa, kendi isteksizliğime “zaruret”, “imkânsızlık” gibi adlar koymağa, şarkla garp arasında ölçüsüz mukayeseler yapmağa, ciddiliğinden kendim de ürktüğüm hükümler vermeğe başladım. Onun gibi, insanlara “Acaba ne işe yarar?” diyen bir gözle bakıyor, hayatı kendi tekneimde yoğuracağım bir hamur gibi görüyordum. Bir kelime ile onun cesareti ve icat kudreti bana aşılınmış gibiydi. Sanki bu elbise değil bir büyü idi” (Tanpınar, 2008: 16-17).

altındaki karakterler, mekânlar...” (Nazik, 2010: 962). Tanpınar, kitabın genel olarak ne üzerine kurulduğunu bir röportajında şöyle ifade etmektedir:

“Huzurun daha ziyade münakaşa ettiği meseleler vardır. Bunların başında insanın kâinattaki yeri gelir. Bence “insan, bütün kâinattan mesuldür.” Fakat heyhat ki insan bu mesuliyetinin çapında değildir. Kıymetleri çabuk unuttur, unutmasa bile, hayatın kendi vardır ve en iyi niyetli hareketlerimiz bile çok bedbaht neticeler doğurur. Dikkat ederseniz *Huzur*’un bütün kahramanları istemeden veya isteyerek müteaddi ve zalimdirler. Fakat aynı zamanda kurbandırlar. Hepsi böyledir. Nihayet bir de öteden beri peşinde olduğum kalkınma davamız ve kültürümüz karşısındaki vaziyetimiz var. *Huzur*, dediğim gibi asıl bu meselelerin münakaşasıdır” (Tanpınar, 2019b: 474-475).

Tanpınar, henüz kitabın başında Doğu-Batı ile ilgili şu tespitte bulunmaktadır. “*Şark oturup beklemenin yeridir*” (Tanpınar, 2009: 10). Bu sözde, Doğu ve Batı arasında sosyolojik bir tespit sunulmaktadır. Burada Batı hareketin, aydınlanmanın, aklını kullanma cesaretinin, gelişimin, ilerlemenin, modernizmin, dinamizmin yeri olarak gösterilirken; Doğu bunun aksine hareketsizliğin, mistizmin, kabullenmenin, fatalizmin, durağanlığın, değişime-yeniliğe kapalı oluşun, geleneğin hâkimiyet sürdürdüğü bir yer olarak konumlandırılmaktadır. “Avrupa Fransız İhtilali’nden çok evvel de Şark’tan ayrı bir şeydi, onu Şark medeniyetlerinden, Şark zihniyetinden ayıran taraf hukuk-ı beşer beyannamesi değil, kendisinde mevcut doğurma kabiliyeti, tabiatındaki dinamizm idi” (Tanpınar, 2019b: 225). Bu nedenle ona göre Avrupa gelişme ve dinamizm özelliği taşıırken, Şark ise durağanlık ve bekleme özelliği taşımaktadır. Avrupa’da Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, matbaa ve daha birçok gelişme yaşanırken Osmanlı Devleti’nde ise gelenek ve maziden gelen üstünlük anlayışı (bekleme ve durağanlık) egemendi. Ayrıca bu gelişimlerin farkına geç varan Osmanlı, savaşlarda mağlubiyetler almaya başlamış ve gelişmelere ayak uyduramadığı için bünyesinde çözümler yaşanmıştır. Tanpınar Osmanlı’nın çözümlüşünü, yıkılışını ve beraberinde gelen savaş olgusunu; kişide-toplumda yarattığı tahribat üzerinden aktarmaktadır. Mümtaz karakteri Osmanlı Devleti’nin yıkılışa gidişini ve savaşın etkilerini en içten hissedenden karakterdir. Tanpınar savaş olgusunun toplum üzerindeki etkilerini şöyle aktarmaktadır:

“Şehir alabildiğine yanıyordu. Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı... Sonra şehirde büyük, bendini yıkmış sularını geçen bir uğultu başladı. Bu her türlü sestem bir mahşerdi. Bir adam bahçenin çitinden içeriye atladı. Şehre giriyorlar, diye bağırды... Annesi, “yürüyebilecek misin?” diye soruyordu. Mümtaz şaşkın şaşkın etrafına bakındı; hiçbir şey anlamadan, “yürürüm” dedi. Kendisinden yürümesi isteniliyordu. O da yürüyecekti. Mümtaz bu yolculuğu bir türlü tam olarak hatırlayamazdı. Hangi tepeden

şehrin yanışını seyretmişler? Hangi büyük yolda o yüzlerce insanlık acayip, perişan, mustarip kafileye katılmışlardı? Kim onları sabaha karşı o yaylıya koymuş, kendisini arabacının yanına oturtmuştu? Bunlar cevapsız kalan suallerdi” (Tanpınar, 2009: 23-24).

Savaş insanları göç etmeye, yollara düşürmeye zorlamaktadır. İnsanın yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalması savaşın toplumsallığa düşen gölgesidir. Yine Tanpınar savaşın toplumun yapısını nasıl değiştirdiğini şu cümlelerle açıklar: “Kaç muharebe ile bu hale geldik?’ Doksanüç Harbi’nden beri bir yığın felaket, İstanbul’un yarısını köylü mü, şehirli mi olduğu bilinmeyen, fakirlikten, ihtiyaçtan başka, belli bir kategoriye girmeyen bu cins insanlarla doldurmuştu” (Tanpınar, 2009: 340). İstanbul, savaşların sonucu olarak göç aldığı ve gelen insanların etnik, kültürel, dini, vs farklı gruplardan olduğu anlatılmaktadır. Savaşlarla İstanbul’un toplumsal yapısının farklı desenlerle daha karmaşıklaştığı gözlemlenmektedir. Mümtaz da savaşta babasını ve savaştan kaçmak uğruna birlikte yolculuğa çıktığı annesini kaybetmiş ve İstanbul’a İhsan Bey’in yanına yollanmıştır. İhsan, Mümtaz’ın amcasının oğludur.

Romanda dönemin toplumunda göze çarpan zengin-yoksul ayrımından bahsedilmektedir. Eş deyişle sefalet içinde olan semtler şu cümlelerle ifade etmiştir: “Sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. Etrafında bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan vardı” (Tanpınar, 2009: 21). Osmanlı Devleti’nin uzunca bir dönem payitahtlığını yapmış bir kentin bu durumda oluşu akıllara şu soruyu getirmektedir, bu şehrin bir kesiminin bu kadar yoksul olması yeni oluşan bir şey miydi, yoksa geçmişten gelen mülk dağılımının bir sonucu muydu? Çünkü açıkça bilinmekte olan İstanbul’un hepsinin varlıklı olmadığı veya hepsinin aşırı derecede yoksul olmadığıdır. Zengin-yoksul ayrımı alıntıdan anlaşılacağı üzere kendisini keskin bir şekilde göstermektedir. Bu ayrım yeni olmamakla birlikte miras alınan bir toplumsal durum sonucudur. Ancak Tanpınar *Beş Şehir*’de geçmişi hep “saltanat”, “azamet”, “hazine”, “ihtişam”, “haşmet” gibi sözcüklerle anlatır (Gürbilek, 2012: 125). Başka bir ifadeyle o bu ayrımın maziyle bağlamı üzerinde pek durmadan, durum tespitiyle yoksulluğu açıklamaktadır. Tanpınar yoksulluk çehresinin yaşanan evlere geçtiğini ve bu evlerin eski, yoksul yüzlü olduğunu betimlemektedir. “Her yerde harabe çeşnisi, sıcağın arttırdığı bezginlik, bir yığın hasta ve yorgun çehre, fizyolojik çöküş göze çarpıyordu” (Tanpınar, 2009: 188). Bu yıkılmış toplum ve şehir aynı talihle yazgılıydı. Bu görünen fenomen, batılılaşma ve modernleşme fulyasına geç kalmış bir medeniyetin durumudur. Lakin Tanpınar bunun böyle

devam etmeyeceğini ve toplumun kendi küllerinden yeniden şahlanacağını iddia eder. Bu bakımdan Şark öncelikle yıkılmış fatalizminden kurtulmalıdır (Tanpınar, 2008: 139).

Batı ile gelenek karşılaştırmasını toplumda seyreden eşyalar üzerinden vurgulayan Tanpınar, Doğu-Batı ikileminin sürdüğünü ifade etmektedir. “Küçük tezgâh ve imalathane işlerine, ucuz gümrük eşyasına, taklit modalara rastlanırdı... Gerçek fukaralıkla, gerçek debdebe veya artığı... Adım başında modası geçmiş zevk kırıntılarına, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçalarına *beraberce* rastlanırdı” (Tanpınar, 2009: 40). Toplumda Garp ile Şark’a ait eşyaların bulunması bir kafa karışıklığının ve Batı modasının özünsenmeden yüzeysel benimsendiğini göstermektedir. Çünkü modanın geçerliliği gelenek duvarına toslayınca kadardı. Burada arada-kalmış Anadolu insanının durumu eşya üzerinden aktarılmaktadır. Tanpınar’a göre Anadolu insanı ne tam Batılı ne de tam geleneğe bağlı bir birey görüntüsü sergilemektedir. Arada-kalmışlığın bocalaması, sancısı yaşanmaktadır. “Eski İstanbul, gizli Anadolu, hatta mirasının son döküntüleriyle imparatorluk, bu dar, iç içe dükkânların birinde en umulmadık şekilde ve birden parlardı” (Tanpınar, 2009: 42). Bu bağlamda Tanpınar Batı’nın üstünlüğünü kabul etmekle beraber, bu durumun insanların üzerinde hissedildiğini ifade etmektedir: “Elbette ki bizden mesut memleketler ve vatandaşları vardır; elbette ki iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmamızın bir yığın neticesini hayatımızda, hatta etimizde duyacağız” (Tanpınar, 2009: 43-44). *Henüz kendi şartlarını bulamamış* ifadesi toplumun hala modernleşme ve gelenek arasında sıkışıp kaldığını ifade etmektedir. Yalnız o toplumun durumunun yine çaresinin geleneğe saklı olduğunu savunur. Hatta bu gücün, mukavemetin miras olarak bize geçtiğini söyler. “Sade ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil; tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımızın arasındadır” (Tanpınar, 2009: 53). Burada Osmanlı Devleti’nin uzun soluklu ömrüne bir atıf yaparak toplumun bu kafa karışıklığından çıkacak güçte olduğu ifade edilmektedir. Tanpınar, çareyi de geleneğin içinde gizli olduğunu söylerken esasında modernleşmenin geleneği yabana atmadan yerel motiflerle dokulu bir Batılaştırma olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre Şark hiçbir zaman, hiçbir yerde saf bir toplumsal yapıya hiç sahip olmamıştır. Şark, her zaman bünyesinde birçok farklı etnik grup, çeşitli dinler, kültürler, topluluklar, vs. barındırmıştır. “Şark, hiçbir yerde hatta mezarında bile katıksız olamazdı” (Tanpınar, 2009: 47). Bu yüzden doğunun bu kadar zengin bir tarihe sahip olması, çare ve kurtuluşun bünyesinde saklı olduğunu gösterir.

Tanpınar’a göre, Garp Şark karşısında üstün bir yerde durmaktadır. Batı toplumunda yer alan işler daha düzenli bir şekilde işlev görmektedir. Örneğin romanda yer alan Sabih

karakter, Avrupa'nın vapur işleyişi konusunda daha iyi olduğunu belirtir. "Sabih, şüphesiz kafasında garp memleketlerindeki vapur seyr ü seferlerinin, girip çıkma usullerinin mükemmelliği hakkında bir yığın fikir ve kıyasla yürüyordu" (Tanpınar, 2009: 87). Tanpınar'a göre, Avrupa yaptığı işi (modernleşme, gelişim, dinamizm, aydınlanma, vs.) toplum içerisinde realite olarak yaşamaktadır. "Garp'la Şark'ın arasındaki fark, işte bu yaptığı işi şahsen yaşamak, onun vasıtası ile realitenin içine iyiden iyiye yerleşme keyfiyetidir" (Tanpınar, 2022: 30). Garp, moderniteyi yaşayarak özümsemekte ve pratikte, uygulamada deneyimlemektedir. Fakat Şark, onu yüzeysel anlamda özümsemeden deneyimlemektedir. Bu da modernite söz konusu olduğunda Garp ile Şark arasında önemli bir farkın olduğunu göstermektedir. Tanpınar, Batıya hayranlık duymakta ve onun üstünlüğünü kabul etmektedir. Yine eserin bir başka yerinde Doğu-Batı karşılaştırması bu defa toplumların kitap okumaları üzerinden yapılmaktadır.

"Fakat doğrusunu isterseniz herkes bizim kadar çok mu okuyor? diye düşünüyorum. Fahri'nin fikri büsbütün başka idi:

- Avrupa bizden çok fazla okuyor. Birkaç dilde birden okuyor.
- Mesele orada değil...
- Fakat bir mesele var yine. Okuduklarımızla rahat değiliz.

Sonra Suat'a cevap verdi: Mesele, okuduklarımızın bizi bir yere götürmemesinde. Kendimizi okuduğumuz zaman hayatın hâşiyesinde dolaştığımızı biliyoruz. Garpli, bizi, ancak dünya vatandaşı olduğumuzu hatırladığımız zaman tatmin ediyor. Hulasa, çoğumuz seyahat eder gibi, benliğimizden kaçır gibi okuyoruz. Mesele burada. Hâlbuki kendimize mahsus yeni bir hayat şekli yaratmak devrindeyiz" (Tanpınar, 2009: 90-91).

Toplumların, aydınlarının kitap okuması üzerinden başlayan tartışma Avrupa'nın bizden fazla okuduğu ve okuduklarının onları bir yerlere taşıdığı; bizim okumalarımızın ise benliğimizden kaçır tarzında olduğu ve bizi bir yerlere taşımadığı görüşü ortaya çıkmıştır. Ama toplumun yeni bir hayat şekli yaratma döneminde olduğu sorgulanmaktadır:

"- İmkânı mı var?

- Neden imkânsız olsun?

- Şundan imkânsız ki...

- Çünkü evvela siyah tahtayı beyhude yere temizlemiş oluruz. Bu inkârla ne kazanacağız sanıyorsun?

Benliğimizi, benliğimizi kaybetmekten başka” (Tanpınar, 2009: 91).

Yeni bir hayat şekli yaratma konusunda karamsar bir hava ortaya çıkmakta ve benliğin, geleneğin *inkâr edilmesinin* yeni bir hayat şeklini getirmeyeceği söylenmektedir. Geleneğin hepten yadsınması, toplumun köksüz ve cahil kalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle modernleşme ve batılılaşma topyekûn köklerin reddinden geçmemektedir.

“- Yeniye... yeni bir alemin masalını kurarız. Amerika’da, Sovyet Rusya’da olduğu gibi.

- Onlar her şeyi, hepsini unuttular mı sanıyorsun? Bence bu yeni masalı yaratacak olan bizim maziye inkârımız veya bu işteki yaratma irademiz değildir. Olsa olsa yeni bir hayatın hızıdır.

- Unutma ki, onların ikisi de Avrupa’yı devam ettiriyorlar...” (Tanpınar, 2009: 91).

Yeni bir masal, yaşam tarzı oluşturulacaksa toplumun dünyadan ve dünyadaki gelişmelerden koparılmaması gerekmektedir. Çünkü dünyanın ayrı ayrı yerlerinde ortaya çıkan gelişmelerin kökleri yine Avrupa’ya dayanmaktadır. Örnek olarak Amerika ve Sovyet Rusya verilmiş ve Osmanlı’nın da kendini Avrupa’dan ayırmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu bakımdan modernleşme eski ve geleneğin topyekûn atılmasının aksine, bunlara ait ölü köklerin atılması ile mümkün olacaktır. “Mazi ile bağlarımızı kesmek, garba kendimizi kapatmak! Asla!” (Tanpınar, 2009: 92). Çözüm; kendimize mahsus, şartlarımıza uygun yeni bir hayat kurmaya çalışmak ve onun insanını yetiştirmekle olanaklıdır (Tanpınar, 2009: 92).

Dönemin toplum yapısında yer alan kadın-erkek rollerinin nasıl olduğu anlatılmaktadır. Romanda kadın-erkek ilişkileri, toplumun kadına bakışı, Mümtaz-Nuran arasındaki ilişki üzerinden değinilmiştir: “Nihayet akşamüstü ayrılmaya razı oldular. Mümtaz onu yolun yarısına kadar uğurladı. Bundan ötesi Nuran’a göre tehlikeliydi. Şu, bu görebilirdi” (Tanpınar, 2009: 142). Mümtaz toplumsal baskıyı Nuran kadar hissetmemektedir. Lakin Nuran toplumun, tanıdıkların, akrabaların baskısını kendi üzerinde en içten şekilde hissetmektedir. Burada kadın cinsiyetinin toplum nezdinde nasıl davrandığı, nasıl giyindiği, kiminle görüştüğü geleneksel, kültürel değerler ekseninde karışıldığı anlaşılmaktadır. Hususi hayata toplumun ne kadar müdahil olduğu görülmektedir. “Şu, bu görebilir” anlayışı toplumun birey (bilhassa kadın) üzerinde ne kadar söz sahibi olduğunu gösterir. Bir yanı sıra birey ve toplum düzeylerinde batılılaşma, modernleşme gerekliliği kendini gösterirken, öte tarafta gelenekselliğin, tarihin, toplumsal değer ve yapının baskın olduğu hissedilmektedir. Ayrıca toplumsal yapıda kadının rolü ile erkeğe biçilen roller ciddi farklar ile kendini göstermektedir. Örneğin toplumun eril bir yapıya sahip oluşu, kadının ev işleri ve çocukla

ilgilenmesi gerektiği inancında aşikârdır. “Anadolu kadınları işe giderken yeni doğmuş çocuklarını arkalarına sararlar” (Tanpınar, 2009: 174). Kadın işe gider ve yanında çocuğunu da götürür!

Mümtaz ile Nuran eski-yeni tartışması yapmaktadır. Nuran sorar: “Niçin eskiye bu kadar bağlıyız?” (Tanpınar, 2009: 170). Mümtaz’a göre bu sorunun cevabı kökenden gelen ve bu kökene ait musikide yatıyordu. “İster istemez onların bir parçasıyız. Eski musikimizi seviyoruz, iyi kötü anlıyoruz. Elimizde iyi kötü bize maziye açacak bir anahtar var...” (Tanpınar, 2009: 170). Musiki insanın gelenekle olan bağının anahtarı konumundadır. Musikide toplumun geleneksel dokusuna ait her şey vardır. “Mümtaz’a göre İstanbul peyzajı, bütün medeniyetimiz, kırımımız, pasımız, güzel taraflarımız, hepsi musikideydi” (Tanpınar, 2009: 170). “Garbın bizi anlamaması, aramızda yabancı olarak gezmesi de yine onu anlamamaktan geliyordu” (Tanpınar, 2009: 170). Batı, musikin bu ruhunu anlamadığından dolayı Osmanlı toplum yapısını da kavrayamamaktadır. Başka bir ifadeyle Mümtaz, tüm aidiyete ait olan bu şeylerin musikile ortaya çıktığını ve Batı’nın bunu göremediğini dile getirmektedir. Tanpınar geleneğe duyduğu saygı ve sevginin yanında Batı’nın göstermiş olduğu gelişmeyi, modernleşmeyi göz önünde bulundurarak yeni hayat tarzının gerekliliğini vurgulamaktadır. Yalnız bu yeni hayat tarzının köklere bağlı bir gelişmeyle, modernleşmeyle olacağını savunur. “Yeni bir hayat lazım. Fakat sıçrayabilmek, ufuk değiştirmek için dahi bir yere basmak lazım. Bir hüviyet lazım. Bu hüviyeti her millet mazisinden alıyor” (Tanpınar, 2009: 171). Buradan anlaşılacağı üzere Tanpınar; gelişmenin, kimlik arayışının toplumun geleneksel değerlere sahip çıkmayla mümkün olduğunu belirtir. Yeni bir hayat tarzı gelenekten kopmadan geliştirilmelidir. “Devam ederek değişmek, değişerek devam etmek” (Tanpınar, 1995: 20). Devam, bir yere bağlılığı (mazi); değişme (yeni) ise devama bağlılığı gösterir. Bu yüzden Tanpınar’ın anladığı *yeni hayat tarzı*, değişim hep maziyle ilintili ve süreklilik içerisinde olmayı gerektirir. Çünkü bu toplum, geleneğine güçlü bağlarla bağlıdır. Tanpınar toplumun geleneğe güçlü bağlarından birisinin din ve inanç olduğunu savunur. Din ve inanç *milli hayatın kökleri*dir. Bundan kaynaklı olarak eskiyi atmak, toplumu çıplak bırakmak anlamına gelir:

“Ne Allah ile kulunun arasına girmek isterim, ne de insan ruhunun büyüklüğünden, imkânlarından şüphe ederim. Kaldı ki, bunlar milli hayatın kökleri. Bak, kaç gündür İstanbul’da Üsküdar’da geziyoruz; sen Süleymaniye’de doğmuşsun, ben Aksaray’la Şehzade arasında küçük bir mahallede doğdum. Hepsinin insanlarını, içinde yaşadıkları şartları biliyoruz. Hepsi bir medeniyet çöküntüsünün yetimleridir. Bu

insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar. Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı” (Tanpınar, 2009: 190).

Bu yüzden batılılaşma ve modernleşme eskiyi atmak anlamında alınmamalıdır. Yoksa çarpık, yüzeysel bir batılılaşma kendini gösterir ve toplum köksüz bir hal alır. Din, inanç dokuları toplumu bir arada tutan güçlü bağlardandır. Tanpınar din ve inancın toplumdaki yerinin önemli olduğunu ama din ile dünyevi yaşantı arasında bir *sınır*ın olması gerektiğini savunur. “Mümtaz artık gündelik işleriyle içindeki Tanrı düşüncesini karıştırmak istemiyordu. O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı” (Tanpınar, 2009: 43). Bu anlayışta laik, seküler yaşam tarzı ile teolojik inanç arasına sınır konulmuştur. Dini inancımız ile gündelik yaptığımız işler birbirine müdahale etmemeli ve karışmamalıdır. Roman içerisinde camilerden (estetik yönü, işlevi ve mimari özellikleri) bahsedilmesi toplumda dinin ne kadar etkin bir yeri olduğunu göstermektedir. “Camilerin geçmiş ile olan bağları mimarî yapısı ile anlatılmaktadır. Hem görüntü hem de içerik olarak ele alınan camiler Nuran ile Mümtaz’ın sürekli gezdiği yerlerdir” (Şen, 2022: 218). Camiler hem toplumun dinsel yönünü hem de geçmişle olan bağın ne denli güçlü olduğunu imlemektedir. Bu bakımdan toplumun tamamıyla dinden, inançtan ayırarak seküler bir yaşam tarzına geçme idealleri ayağı yere basmayan ideallerdir. Burada Tanpınar’ın vurguladığı şey, gündelik yaşam ile inanç arasına bir sınırın çizilmesi ve din ile gündelik hayatın kendi alanlarında varlığını sürdürmesidir. Toplumun; dini, kültürel, geleneksel değerlerini yadsımak, görmezden gelmek onu geçmişinden koparmak sosyolojik anlamda toplumu iyi analiz etmemeye neden olabilmektedir. Zira Osmanlı Devleti’nin neden modernleşme faaliyetini sağlıklı yürütemedi sorusunun cevabına mukabil, toplum yapısının iyi analiz edilmediği ve buna uygun modernleşme hareketinin başlatılamaması gösterilebilir. Osmanlı toplum yapısı Batı’nın toplum yapısıyla aynı değildir. Bu nedenle toplumsal analizin iyi bir şekilde yapılması modernleşme adına önem arz etmektedir. Eserde Tanpınar’ın köklere çok bağlı olduğu ve hürmet gösterdiği anlaşılabilir. “Milli olan her şey güzel ve iyidir. Ve sonuna kadar devam etmesi lazımdır” (Tanpınar, 2009: 345). Örneğin Tanpınar, beşeri sevmenin kültürümüzde ayrı bir yeri olduğunu ve bize has bir tarzda sevdiğimizi ifade etmektedir:

“Bize mahsus, ta cedlerimizden beri gelen ve terbiyesi en tene bağlı türkülerimizde bile hiç olmazsa kanlı bir şehvet rüyası halinde tekrarlanan sevme tarzı, sevgilide bütün kâinatın toplanmasını isterdi. İstanbul’un, Konya’nın, Bursa’nın,

Kırşehir'in evlialarıyla halk türkülerinin anlattığı efe, dadaş aşkları, çocukluğuna kulak verdiği zamanlar unutulmuş senelerin içinden gelen bütün o gür, hasretle arzuya, kendisini tüketmek ihtiyacıyla dolu nağmelerin, Bingöl ve Urfa ağızlarının, Trabzon ve Rumeli türkülerinin kanlı ve bıçaklı maceraları bu sevmeye tarzında birleşiyorlardı” (Tanpınar, 2009, 208).

Sevmeye üzerinden toplumun bir bütün olarak duygulara, karşılıklı ilişkilere ne denli sahip olduğu anlatılmaktadır. Tanpınar, toplumu bütüncül bir yaklaşımla değerlendirerek, her yöresinde sevmenin, duygudaşlığın ve dayanışmanın var olduğunu savunur. Toplumunu ortak kültürel bağlarla örülü bir millet olarak görmektedir. Ayrıca Tanpınar maziyi övünç dolu sözlerle anar ve Osmanlı Devleti'nin neler yaptığını, geride ne eserler bıraktığını dair kıvanç duyar. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'ten, İstanbul'u fethedişinden, Osmanlı'nın bıraktığı mimari eserlerden bahseder... Fakat bu kadar zengin bir tarihe ve zaferlere sahip bir milletin neden yaşanan çağa ayak uyduramadığını, müdahil olamadığını sorgular: “Asıl garibi bu kadar tecrübeye rağmen yaşanan hayata müdahale edememekliğimiz...” (Tanpınar, 2009, 242). Bu vesileyle Tanpınar batılılaşma, modernleşme söz konusu olduğunda; gelenekselliği savunanlar ile Terakkiliği savunanların her ikisinin de kendilerine göre hataları olduğunu izah etmektedir. “Yeniye başından itibaren bizim olmadığı için şüphe ile, eskiye eski olduğu için işe yaramaz gözüyle bakıyoruz” (Tanpınar, 2009: 246). Bundan dolayı satıhta yaşıyor ve böyle mesut oluyoruz. Derine indiğimiz vakit ise kayıtsızlık ve bedbahtlık başlıyor. Toplum bu yüzeysel yaşantıda gününbirlik geçici yaşam tarzlarını bir moda gibi benimseyip batılılaştığını düşünüyor! Tıkandığı zaman da soruna derin bir cevap bulamıyor ve ne yapacağını bilemez halde afallayıp savruluyor... Tanpınar toplumun batılılaşması ve modernleşmesi adına hem sorunun tespiti hem de çözümünü için şunları söylemektedir:

“Bir imparatorluğun tasfiyesinden doğduk. *Bu imparatorluk eski bir çiftçi imparatorluğu*du. Hala onun iktisadi şartları içinde bocalıyoruz. Nüfusumuzun yarısından fazlası istihsale açılmamış. Müstahsil olan da faydalı şekilde yapamıyor. Sadece çalışıyor, emek sarf ediyor. Fakat insan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın, hepimiz yorgunuz! Ne insan, ne toprak geniş manasında ekonomimize, hayatımıza girmiş. Münferit teşebbüslerin ötesine bir türlü geçemiyoruz. Bugünün çalışması yarının hızını arttırabilmelidir... Asıl mesele toprağı ve insanı hayatımıza sokmamakta. Kırk üç bin köyümüz var; birkaç yüz kasabamız var. İzmit'ten öteye Anadolu'ya açılın; Hadımköy'den öteye Trakya'ya gidin. Birkaç kombinenin dışında *hep eski şartların* devamını görürsünüz. Coğrafya yer yer esniyor. Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir İstihsal siyasetine başlamamız lazım. Öğretme ve yetiştirme işleri için de aynı zaruretle karşı

karşıyayız. *Birtakım mekteplerimiz var; birçok şeyler öğretiyoruz. Fakat hep eksik olan bir memur kadrosunu doldurmak için çalışıyoruz. Bu kadro dolduğu gün ne yapacağız? Çocuklarımızı muayyen yaşlara kadar okutmayı adet edindik. Bu çok güzel bir şey! Fakat günün birinde bu mektepler sadece işsiz adam çıkaracak, bir yığın yarı münevver hayatı kaplayacak... O zaman ne olacak? Kriz... Hâlbuki maarifi istihsalin yardımcısı yapabiliriz ve dâhili eşanjı arttırabiliriz. Bütün mesele burada. Dâhili piyasayı genişletmekte. Yarı zirai, yarı sınaî bir iş hayatı temin edebiliriz. O kadar husus! İstihsal kaynaklarımız var ki... İşte İstanbul. Daha dün bir yüksek müstehlikler şehriydi. Bütün yakın şark buraya akardı. O kadar ki, otuz senede bir şehir yanar ve köşkleri, konakları, yalılarıyla, çarşılarıyla, pazarlarıyla adeta yeni baştan, yapılırdı. Yanya'nın çiftliği, Yenice'nin tütünü, Mısır'ın pamuğu, hulasa İslam dünyasının yarısının istihsali bu şehirde harcanırdı. Şimdi nüfusunun onda sekizi küçük müstahsilden ibaret. Adım başında küçük bir tezgâh, tütün işletmesi, şu bu, fabrika var... ve bütün bunlar ne ile geçiniyor biliyor musunuz? Çok defa toprağın üstündekini toplayarak. Hâlbuki İstanbul'da planlı bir çalışma, cemiyetimizin yüzünü yirmi senede değiştirebilir. Al Şarki Anadolu'yu. Ziraatla, hayvancılıkla muazzam imkânlar hazinesi görürsün! Tortum şelalesinden işe başla. Kademe kademe Akdeniz'e kadar elektriği indir... Marmara serveti içine gömülmüş uyuyor" (Tanpınar, 2009: 247-248).*

Üretimin sistemleşmesi, yenileşmesi, modernleşmesi ve ülke geneline yaygınlaşması gerekmektedir. Maarif sistemi bu üretimi destekleyecek şekilde düzenlenmelidir. Yarı zirai yarı sınaî iş hayatı oluşturabiliriz. Üretimin ve pazarlamanın modernleşmesi ve profesyonelleştirilmesi elzem bir durumdur. Tanpınar'ın üzerinde durmuş olduğu konular ülke gelişimi, modernleşmesi ve refah seviyesinin yükselmesi adına önem arz etmektedir. Hatta ortaya koymuş olduğu tespit ve öneriler günümüz Türkiye'si göz önünde bulundurulduğunda yaşanan problemlerin hala yer yer devam ettiği görülmektedir... Tanpınar bu kadar sorunu dile getirir ama yine de çağa ayak uydurmanın gerekliliğini salık verir:

"Kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, hususi patikadan umumi caddeye çıkmak içindir. Zaman şüphesiz bir amildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır. Kendi başına bırakırsak, lehimizde çalışmaz; bizim gibilerde her şey derine doğru çeker. *Kanat değil ayaktaki demirdir.* Hayır biz Shakespeare'in dediği gibi zamana doğru koşmağa mecburuz. Onunla mücadele edeceğiz. Biz her şeyi irademizle yapacağız. Evvela şartlarımızı tanyacağız. Sonra işlerimizi sıralayacağız. Yavaş yavaş cihan piyasasına çıkmağa başlayacağız. *Kendi piyasamızı kendi istihsalimize açacağız.* Aileyi, evi şehri ve köyü tekrar kuracağız... Bunları yaparken insanı da yapmış olacağız.

Şimdiye kadar insanla yapıcı olarak meşgul olmadık, bir yığın inkılabın peşinde idik. İçimizde kendimize karşı bir hareket hürriyetini elde etmeğe çalışıyorduk. Bu zaruretten şimdi daha büyük ve esaslı zaruretlere uyanmamız lazım. Her zaman daha düzeltilmez ki... Şimdi o düzlüğe bir bina kurmamız lazım. Bu bina ne olacak? Yeni Türk insanının ölçülerini kim biliyor? Yalnız bir şeyi biliyoruz. O da birtakım *köklere dayanmak zarureti*. Tarihimize bütünlüğünü iade etmek zarureti. Bunu yapmazsak ikiliğin önüne geçemeyiz. Muvazaalar daima tehlikelidir. Bugüne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkânsızlıklarla bize ödetebilirler. Onun için son derecede vazih olmalıyız” (Tanpınar, 2009: 250).

Kurtuluş, yaşamakta olan çağın ruhunu yakalamakla mümkündür. Bunun da yolu tarihimize bütüncül sarılarak, topluma uygun modernleşme hareketi başlatmaktan geçmektedir. Bize uygun ve özgü batılılaşma ve modernleşme modeli... Bu minvalde Tanpınar yanlış, problemlili batılılaşmayı şöyle açıklar: “Bir taraftan iyi kötü bir tekniği almaya, onun adamı olmaya çalışıyoruz. Onun zihniyetini benimserken zaruri olarak eski kıymetleri atıyoruz. Muaşeret şeklimizi değiştiriyoruz. Diğer taraftan istiyoruz ki, eskiyi unutmayalım! Bugünkü realitelerimizde bu eskinin yeri nedir? Bu sadece bir hatıra, bizim için bir özleyiş... Belki sizin, benim hayatımızı süsleyebilir! Fakat yapıcı olarak ne kıymeti olabilir!” (Tanpınar, 2009: 250). Çözüm kaynaştırmada yatmaktadır; eski ile yeninin kaynaşması: “Varsın aralarında hayat standardı yine ayrı olsun; fakat aynı hayatın ihtiyaçlarını doysunlar... Birisi eski bir medeniyetin enkazı, öbürü yeni bir medeniyetin henüz taşınmış kiracısı olmasınlar. İkisinin arasında bir kaynaşma lazım” (Tanpınar, 2009: 251). Fakat Tanpınar, Doğu-Batı kaynaşmasının toplum nezdinde görülmediğini ve insanların hep bir mukayese içerisinde olup geleneği Batı karşısında yok sayma, aşağı görme eğiliminde olduğunu söyler:

“Dar muhitlerin dışında, eskilerden zevk alan gittikçe azalıyor... Yarın bir Nedim, bir Nefi, hatta bize o kadar çekici gelen eski musiki ebediyen yabancı olacağımız şeyler arasına girecek... Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede’yi, Wagner olmadığı için, Yunus’u, Verlaine, Baki’yi, Goethe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya’nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çıırçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, her şey bizden bir yeni terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz” (Tanpınar, 2009: 251-252).

Hep bir kıyas, mukayese ve geleneğe hayıflanıp Batı’ya hayranlık duyma! Yüzeysel modernleşme, batılılaşma hareketlerinin toplum ve bireyi köklerinden koparmakla birlikte

onları geçmişine yabancı kılmaktadır. Çarpık batılılaşma etkileri toplumu başka milletlerin sahte deneyimlerini sanki kendi deneyimleriymiş gibi yaşamaya mahkûm etmektedir. Tanpınar, 'halk modernleşmeyi istiyor mu?' diye sorar. Yanıt, 'evet, halk istiyor' ama münevver ve halk arasında orta sınıfın olmaması isteği askıda bırakılmaktadır. Toplum ile münevver arasındaki ayrılık! "Bizde orta sınıfın teşekkül edememesidir. Her an doğmak için hadiseleri zorlamıştır. Fakat doğamamıştır. Ayrılık manzarası buradan gelir" (Tanpınar, 2009: 252). Bu da münevverin deneyimde yaşadığı modernleşmenin halkta görülmemesine yol açmıştır. Çünkü münevver ve halk/toplum arasında kopukluk vardır. Bir münevver olarak halka gidemiyorsunuz! "Sefaletleri, ıstırapları, endişeleri, hatta zevki size kapalı kalıyor. Yani hepimize demek istiyorum. Ben Adana'da çalışırken bunu çok iyi duydum. Daima kapının dışındaydım. Kim bilir? Bazı kapıların bize kapalı görünmesi, önünde değil, arkasında bulunduğumuz içindir" (Tanpınar, 2009: 253). Bu yüzden toplumun bir kesimin yüzü garba dönük yaşam sürerken, diğer bir kesimin (çoğunluğunun) yüzü şarka dönük yaşam sürmektedir. Bu da Aydın ile halk arasında ne denli bir ayrımın olduğunu bize göstermektedir.

Toplumların kendi içlerinde çektikleri buhranların, sorunların, krizlerin, dertlerin çeşitleri farklıdır. Tanpınar, toplumların çekmiş olduğu huzursuzlukların nedenlerinin toplumun modernleşmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu nedenle Tanpınar, Suat karakterinin çekmiş olduğu acıyı, varoluşsal sancıları, nihilizmi, azabı toplumun yapısı düşünüldüğünde yabancı, yapmacık bulmaktadır. Çünkü Suat'ın acıları tarih sahnesinde yeni olmamakta ve bizimle doğrudan ilgisi olmadığı için gündemimizde olmayan sorunlardır. Bizim asıl ve yeni diyeceğimiz sorunlarımız bizimle bağlantısı olan konulardan çıkmalıdır. Bizim için yeni, en ufak Türk köyünde, Anadolu'nun en ücra köşesinde bu akşam olan cinayet, arazi kavgası veya boşanma hadisesidir. Bu yüzden Suat'ın meselelerinin bugünümüzün, kendi günümüzün çerçevesine giremeyeceği açıktır (Tanpınar, 2009: 301). Tanpınar'a göre bireyin iç buhranları toplum yapısıyla örüntülü olarak şekillenir. Anadolu toplumu, varoluşsal sancılardan önce kendi geleneksel meselelerini halletmelidir. Batılı bireyin çektiği ferdilik, anlamsızlık, absürt, hiçlik, bulantı, vs. sancuları bu topluma uymayan problemler olmaktadır. Bundan kaynaklı olarak Suat'ın çektiği acılar, toplumun sorunlarından uzak olduğu için yüzeysel batılılaşmanın getirdiği bir şeydir. Çünkü Suat'ın ferdi sancuları Batı kökenli (Batı belli tarihsel süreçlerden geçip, bu ferdi sorunları deneyimlemektedir) ve bu topluma uymayan sorunlardır. Ayrıca Suat karakterinin, inançsız ve ateist düşüncelerinin de bu topluma uymayan Batı'dan ithal görüşlerdir. Dolayısıyla Tanpınar nezdinde, Suat'ın içinde bulunduğu haletiruhiye ve bulanımlar yarı aydının duymuş olduğu '*taklit*'

bunalımlardır. Tanpınar açısından her şeyimiz inanca bağlıdır bu yüzden onsuz toplum anlaşılabilir, değerlendirilemez ve muasırlaşamaz. “Allah ebedi meselemizdir. İnsan ve talihi de ebedi meselelerdir. Ve birbirine bağlıdır... Elbette bütün ahlakımız ve iç hayatımız Allah fikrine bağlıdır. Bu satranç onsuz oynanmaz” (Tanpınar, 2009: 301). Bu minvalde önce toplumsal ve/veya toplumla bağlantılı konular dert edinilmeli ve toplum gelişimi bir düzeye geldiği zaman ferdi meseleler gündeme gelmelidir. Çünkü münevver önce toplumsal konuları kendisine mesele edinmeli ve modernlik üzerine kafa yormalıdır. Eğer münevver, ferdi sorunlara dalarsa toplumdaki koparı ve kendi şahsi bocalamalarıyla hiçbir yere varamaz. Suat karakteri tam da bu özellikleri taşımaktadır. O toplumsal sorumluluk duygusu taşımayan, ateist, pesimist ve nihilist düşüncelere sahip bir aydındır. Suat, topluma karşı hiçbir mesuliyet duymadığı gibi bütün ahlaki değerlere de karşı bir tiptir (Tural, 2010: 1490). Tanpınar, aydın-halk arasındaki bağın kopuk olduğunu ve aydın ile halk arasında entelektüel bir fark olduğunu belirtir. “Muharebe olursa bu hamal askere gidecek! Ben de gideceğim! Fakat arada bir fark var. Ben Hitler’i ve fikirlerini tanıyor ve ona kızıyorum. Onunla sevine sevine dövüşürüm. Fakat bu biçare ne Almanya’nın ne de bu fikirlerin farkında. Bilmediği, tanımadığı bir davaya karşı harp edecek; belki de ölecek!” (Tanpınar, 2009: 240). Tanpınar burada halkın ne kadar bilgiden mahrum ve aydın-halk arasındaki uçurumun ne denli derin olduğunu ifade etmektedir. Burada adı geçen hamal, halkın ta kendisidir. “Bu hamal bütün cahil ve zavallı halkın simgesidir (Moran, 1998: 170).

Tanpınar Doğu-Batı mukayesesini bu kez ortaya çıkan ihtilaller üzerinden yapmaktadır. Örneğin Fransız ihtilalinin halktan gelmekte ve devlet bu duruma yetişmektedir (Tabii şekilde ihtilal) ama biz de ise hayat ve halk devlete yetişmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Türkiye bir ulus-devlet olmaktan çok bir *devlet-ulus*’tur (Dellaloğlu, 2016: 11). Bizde ihtilali devlet yapar halk onu takip eder. Başka bir ifadeyle Türkiye modernleşmesi devletin taleplerine göre hareket eden üst yapısal ve hiyerarşik bir özellik taşımaktadır (Porsuk & Tazefidan, 2021: 748). Bu yukarıdan aşağı doğru bir hareket barındırır. Çünkü şarkın geçmişten getirmiş olduğu terbiye ve itiyat onu yerinden etmesine mani olur. Şark bu nedenle yenilik istemez, vazgeçer.

“Tabii şekilde ihtilal, halkın veya hayatın, devleti geride bırakmasıyla olur. Bizde ise hayat ve halk, yani asıl kütle, devlete yetişmek mecburiyetinde. Hatta çok defa münevver ve devlet adamı bile... Düşüncenin evvelden hazırlanmış yolunda yürümek! En aşağı 1839’dan (*Tanzimat Fermanı*) beri bu böyle... Onun için hayatımız o kadar yorucu oluyor. Kaldı ki, üzerimizde asırlardan gelen büyük bir terbiye de var. Her şeyi

bozan, bizi adeta mahkûm eden bir itiyat... Çabuk vazgeçiyoruz. Müslüman şarkın en büyük hususiyeti budur. *Şark vazgeçer*. Sade güçlüğü karşısında değil, zamanın, tabii zamanın karşısında vazgeçer" (Tanpınar, 2009: 323).

Şark vazgeçer. Yenilikten, reformdan, çağın ruhunu yakalamaktan, modernleşmekten, Batılılaşmaktan vazgeçer. Çünkü Şark geleneğın asırlardan beri topladığı yükü sırtında taşır. Tanpınar bundan dolayı Doğunun vazgeçme eğiminde olduğunu belirtir. Doğu bu özelliğiyle yeniliğe kapalı ve yeniye karşı eskinin tarafında yer almaktadır. "Her ne olursa olsun mazim bugünkü vaziyetimden bana bütün bir mesele gibi geliyor. Ne ondan kurtulabiliyorum ne de tamamıyla onun emrinde olabiliyorum" (Tanpınar, 2008: 53). Mazi insana yapışıktır, ondan kaçılmaz. Mazi toplumu-bireyi şekillendiren, geleceğe hazırlayan ve nasıl yaşanması gerektiğini dikte edendir. Çünkü mazi kültür, din, doku, gelenekle bezenmiş ve toplumu o toplum yapan her şeydir. Bu bakımdan toplum yeniliğe pek sıcak bakmaz veya yeni gelen şeyi kendine göre uyarlar ya da eskiye geri döner. Örneğin romanda geçen yeni çıkan bir yasanın toplumda karşılık bulmadığı ve toplumun eski davranışa geri döndüğü şu şekilde anlatılmaktadır: Hamal "başını salladı ve birkaç sene evvel çıkan, insan sırtında yük taşımalarını meneden o çok iyi niyetli kanunu düşündü. İstanbul'un içi birkaç gün allak bullak olmuştu. Çekçek arabaları ortaya çıkmış, yolları tutmuştu. Taşıma denen şey adeta güçleşmişti. Sonra *kanun*, yavaş yavaş unutulmuş, her şey eski haline gelmiş, bu hamal ve benzerleri eski yüklerine tekrar kavuşmuşlar, *tabii hal avdet etmişti*" (Tanpınar, 2009: 339). Toplumda yer alan, benimsenen bir davranış kolay kolay yenisiyle değişmemektedir. Çünkü insanlar, mazisinde yer alan davranış kalıplarını ve huylarını nesilden nesle aktarır. Bu yüzden şark gelenekseldir; mazisinden kopamaz.

Tanpınar toplumun modernleşmesi gerektiğini savunurken, yalnız Batı'nın da bizi hiçbir zaman dost olarak görmediğini ifade eder. Batı'nın Osmanlı'ya bakışı dostane ve olumlu değildir. Tanpınar II. Dünya Savaşı çıkması halinde Türkiye'nin Batılı devletlere yardım etmemesi ve savaşa girmemesi gerektiğini dile getirir. Ayrıca Batı'nın tarih içinde Osmanlı Devleti'ne karşı olan tutumu dostane değildir.

"Onların meseleleri için kan dökmek hoşuma gitmiyor. Avrupa tehlikede imiş. Bana ne! Biz tehlikedeysen o düşündü mü? Balkan harbinde bir kere felaketi önlemeği aklına getirdi mi? Asırlardır bize soğukkanlılıkla ameliyat yaptılar. Kestiler, biçtiler. Birkaç asırlık topraklarımızdan ot gibi söktüler. Sonra pirinç tarlasına havuç eker gibi yerimize başka milletler ekildi. Bunları yapan Avrupa değil miydi? Hitler'i, bugünün meselelerini Avrupa beslemedi mi?" (Tanpınar, 2009: 350).

Doğu-Batı arasında yer alan bu ayrımın birçok nedeni vardır. Örneğin din, kültür, dil, modernleşme, gelenek, vs. iki kutup arasındaki farklılıklardan bazılarıdır. “*Şarkla garp birbirinden ayrı. Biz ikisini birleştirmek istedik. Hatta bunda yeni bir fikir bulduğumuzu bile sandık. Hâlbuki tecrübe daima yapılmış, daima iki çehreli insanlar vermişti*” (Tanpınar, 2009: 368). Arada-kalmışlığın ne tam Doğulu ne de tam Batılı olabilmek ya da tam tersi! Tam anlamıyla Doğulu veya Batılı olamamak! “Daima Akdenizli bir tarafımız bulunacağı gibi, daima şarklı bir tarafımız da kalacak. Güneş vurmuş tarafımız. Şu batıcı ve keskin ayna kırıklarının ruhunda duymak” (Tanpınar, 2009: 369). Doğu ile Batı arasında kalmış bir toplumun her iki kutbu da istemesi ama hiçbir zaman ikisini birlikte harmanlayamaması! Ve ikisine birden tam bir aidiyet duyamaması...

2. Huzur ve Tanpınar Üzerine

Huzur, bireylerin iç hesaplaşmalarıyla başlayıp Doğu-Batı, aydın-halk, gelenek-modern çatışmaları ile devam etmektedir. Dolayısıyla *Huzur*, hem ferdi hem de toplumsal konulara değinen bir eserdir. Mümtaz karakteri İstanbul aydını olarak karşımıza çıkmaktadır. –Ayrıca Kaplan’a göre Huzur bütün değerini Tanpınar’ın kendi hayat tecrübesinden almıştır. O eserinde ortaya koyduğu bütün ıstırapları, ümitleri, aşkları, hayalleri ve özdeyişleri bizzat yaşamıştır. Mümtaz, yazarın ta kendisidir (Kaplan, 2012: 36-37). Mümtaz kendi zati yaşantısındaki problemlerle ve toplumsal konulara kafa yormaktadır; İhsan’ın hastalığı, Nuran’a olan aşkı (-ayrılığı), Suat’ın varoluşsal sancuları-intiharı... II. Dünya savaşının çıkma endişesi, toplumun içinde bulunduğu bedbin durum, yoksulluk, çarpık modernleşme, bir taraftan geleneğin baskısı diğer tarafta yetişilemeyen batılılaşma-modernlik ve ona duyulan arzu, toplumun eğitim, ekonomik, gelişme konuları...“Mümtaz’ın zihninde, bilinç ve bilinçdışı yarığı; bilincinde, bireysel olanla gelenek çatışması; bilinçdışında, hatırlama ve unutmaya karşı direnç diyalektik bir biçimde işler” (Yavuz, 2016: 81). Tanpınar aydının cemiyetin mesuliyetini alması gerektiğini savunur. Bundan dolayı Mümtaz karakteri tam da böyle bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Mümtaz bireyselliğe, toplumsallığa, geçmiş-şimdi-geleceğe (kendisi ve toplumun) aittir. Tanpınar bu eserde çalkantılı toplumun sorunları tespit edip ve buna ilişkin çözümler sunmaktadır. Örneğin batılılaşma, modernleşme sorununun yüzeysel algılandığını/alındığını, tepeden inme bir modernleşmenin halkta özümsemediğini ve bundan dolayı toplumun Doğu ile Batı kültürü arasında sıkıştığını ifade etmektedir. Toplum ne tam anlamıyla doğulu ne de tam anlamıyla Batılı oldu. “Tanpınar yüzünü geçmişe dönmüş ve bölünmüş olduğumuzu söylemiştir” (Gürbilek, 1995: 13). Bu durum kişilerde buhranlara, eski yeni arasında kalmış olmanın verdiği kafa karışıklığına,

çatışmaya yol açmaktadır. “Türk toplumunun yaşadığı modernleşme süreci, özünde ‘eski-yeni’ kavramları etrafında kümelenmiş bir dizi kültürel sembolün çatışmasıdır” (Işın, 2003: 19). Tanpınar tam da bu noktada eski ile yeni arasında bağdaştırma önermektedir. Zira Mümtazın bir yüzü Doğuya, eskiye, geleneğe dönükken; diğer yüzü Batıya, yeniye, modern olana dönüktür. Tanpınar’a göre sağlıklı bir batılılaşma-modernleşme olabilmesi için modernleşmenin gelenekle harmanlanması gerekmektedir. Oysa münevverler, devleti kurtarmak adına Avrupalı fikirleri düşünmeden, tartmadan, eleştirmeden kabul etmişlerdir. “Tanzimat’ın eksiği ihtiraslı ve idealist adamda değildi. Sakat olan idealin kendisi idi. Kendisini ne pahasına olursa olsun, kurtarmak isteyen bir devlet müessesesinin müdafa-yı nefis reflekslerini, yetiştirdiği münevverler düşünmeden, tartmadan benimsemişlerdi. Tanzimat’ın feylesofu yoktu. Hem Avrupa’yı tanımıyordu hem Şark’a çok bağlı idi” (Tanpınar, 2019b: 225). Haliyle toplumun modernleşmeyle tanışması; geç, yüzeysel, tam anlaşılmadan kabul ve sancılı olmuştur. Bu durum da *İttihat ve Terakki Cemiyetini* doğurdu. Onlar da devletin, toplumun bütün müesseselerinin batılılaşması gerektiğini savundular. Toplumda milliyetçilik, eğitimde modernleşme, hukukta laikleşme, vs. konular ele aldılar. Fakat Tanpınar, *İttihat ve Terakkicilerin* eskiyi atıp topyekûn yeniye sarılma görüşlerini doğru bulmaz.

“Şinasi nesli ve ondan sonra gelenler bu birbirine yabancı ikiliğin farkına varsalardı ne kadar kuvvetli olacaktı; şüphesiz bu kadar velut olacaktı, fakat anlayamadılar, anlayamazlardı da...

Vapur hakikaten yelkenli geminin daha mükemmelidir, fabrika tezgâhın daha muntazam ve daha çabuk işleyenidir, setre pantolon cübbe ve entarinin başka tarzda kesilmiştir. İyi ama vapurdan evvel yelken gemisi, fabrikadan evvel tezgâh vardı ve bunlar pekâlâ bu işleri görüyordu. Bütün bu değişikliklerin arkasında araştıran bir ruh, mevcut ihtiyaçlarıyla iktifa etmeyen, durmaktan hoşlanmayan bir hayat, zorlanmaktan korkmayan, her türlü imkânın kapısını zorlayan bir kafa ve nihayet felekten bir gün çalmak tabirine yer vermemiş bir insan vardı. Bunun farkına varılmadı” (Tanpınar, 2019b: 225-226).

Bu bakımdan Tanpınar, çarpık modernleşme seviciliğini eleştirir ve Tanzimat Fermanının problemliliğini savunur. Tanzimat gündelik ihtiyaçlara acil karşılıklar aramaktan daha ileriye gidemedi ve bu nedenle Avrupa Tanzimat’a güldü ve alkışladı (Tanpınar, 2019b: 226). Modernleşme üzerine derin düşünme, toplumun kültür ve tarihini göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Yapılması gereken yeniye geçilirken eski ile bağların kopmamasıdır. Tanpınar bu nedenle eski ile yeni arasında bir *sentez* yapma gayesi

taşımaktadır.³ Gelenek ile modern olan kaynaştırılmalıdır. O, yeninin taraftarı ve fedaisi, fakat eskiye bağlı birisidir (Işın, 2003: 19). Bu nedenle Kaplan, Tanpınar’la özdeş gördüğü Mümtaz’a ‘*Avrupalı Osmanlı*’ tabirini kullanır (Kaplan, 2012: 70). Mümtaz hem yeniliğe açık hem de eskiye bağlı bir karakterdir. O Dede Efendi, İtri dinlerken Nietzsche, Proust, Bergson vs. okumaktadır. –Ayrıca Tanpınar’ın etkilendiği isimler *Antalyalı Genç Kıza Mektup*’ta şöyle geçmektedir: “Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Şeyh Galip, Nedim, Baki, Nail, Baudelaire, Mallarmé, Valéry, Gerard de Nerval, Hoffman, Edgar Allan Poe, Goethe, Dede Efendi, Mozart, Beethoven, Bach, Marcel Proust, Bergson, Schopenhauer, Nietzsche, Freud” (Tanpınar, 2014. Aktaran: Porsuk & Tazefidan, 2021: 751-752). Konuyla bağlantılı olarak Tanpınar *Beş Şehir* adlı eserinin önsözünde şunları dile getirir: “Ancak sevdiğimiz şeyler bizimle beraber değişirler ve değiştikleri için de hayatımızın bir zenginliği olarak bizimle beraber yaşarlar” (Tanpınar, 2019a: 11). Bize özgü bir modernleşme hareketi; halkın içinde olduğu, benimsediği ve eskiyle bağı olduğu müddetçe mümkündür.

Sonuç

Tanpınar, kaleme almış olduğu eserlerde toplum, birey, gelenek, modernlik, aşk, tabiat, kent, aydın, Doğu, Batı konularını ustalıkla işlemektedir. O iki dünya savaşında sıkışan bir toplumda yaşamış ve bu durumu eserlerine yansıtmıştır. *Huzur* da bu durumdan nasibini almış bir eser olarak karşımızda durmaktadır. *Huzur* başta Tanpınar’a ait, sonrasında ise topluma ait bir eserdir. Çünkü hem Tanpınar’ın kişisel hayatını içermekte hem de dönemin toplumunu okurlarına sunmaktadır. Edebiyat sosyolojisi kapsamında okunması önem arz eden bu eser; huzursuzluk, birey-toplum, kadın-erkek, Doğu-Batı, aydın-halk, gelenek-modern gibi konuları içermektedir. O birey ve toplumun huzursuzluğunu dile getiren bir yapıttır. Eser; Mümtaz’ın çıkmazları, aşkı, iç sesleri metnin bir ucundan diğer ucuna bir düşün seyahatine çıkarmakla beraber, toplumun içinde bulunduğu buhranları (miras alınan) açığa çıkarmaktadır. Mümtaz’ın içinde bulunduğu toplum; Doğu ile Batı arasında sıkışmış ve bunun kafa karışıklığını üzerinde yaşayan bir toplumdur. Yanlış modernleşme ve Batılılaşmanın eseri olan bu toplum; modern olmayı yüzeysel ve gelenekten kopma zorunluluğu olarak algılamaktadır. Tanpınar bu durumun problemleri olduğunu ifade ederek, doğru modernleşmenin-Batılılaşmanın derinden ve köklerden bağımsız olamayacağını savunur. Ona

³ Bu görüşün esin kaynağı hocası Yahya Kemal Beyatlı’dır. “Yahya Kemal, Tanpınar’ın düşünsel babasıdır” (Dellaloğlu, 2016: 61). Tanpınar’ın sentezi kendi köklerimiz hissettiğimiz bir modernlik oluşturma çabasıdır. O, kendimize ait bir modernlik, batılılık yapısı oluşma hedefindedir. “Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz” (Tanpınar, 2019a: 10). Ancak böyle bir girişimle gelen modernlik bize ait ve sahih bir modernlik olur.

göre çarpık modernleşme toplumda huzursuzluk, çatışma, düzensizlik yaratmaktadır. Keza *Huzur* romanı tamda bu huzursuzluğu Mümtaz'ın gözünden yansıtmaktadır. Toplum tarih içerisinde derin yaralar almış ve bunu sarmakla meşgulken, Batılılaşma etkisi baskısını iyiden iyiye hissettirmektedir. Doğu ile Batı arasında sıkışmış bu toplum arafta kalmış bir vaziyettedir. Bu araftan kurtulmak adına yönünü Batı'ya çeviren toplum yanlış batılılaşmanın kurbanı olmuştur. Tanpınar açısından yanlış modernleşmenin kökleri daha eskiye gitmektedir. Tanzimat Fermanı'yla başlayan bu süreç yeni kurulan devlete kadar hala devam etmektedir. Tanpınar özeleştiriyi yaparak aydınlarımızın Batı'yı tam olarak anlamadıklarını ve temel dertlerinin ise yıkılışa giden Osmanlı Devleti'nin kurtarılması olduğunu belirterek, modernleşmenin sadece yüzeysel ve devlet boyutunda kaldığını ifade eder. Modernleşme halka inememiş ve halk devlet arasında bir kopukluğun yaşanmasına yol açmıştır. Bunun aşılmasının yolu ise dünyada güçlü bir şekilde kendini gösteren bu modernleşme dalgasının halkla beraber yapılmasıdır. *Huzur*, tam da toplumun yaşadığı bu çıkmazı olay örgüsüyle ortaya koymaktadır. Roman karşılaştırmalarla doludur; birey-toplum, Doğu-Batı, Aydın-halk, gelenek-modern, eski-yeni, yoksul-zengin... Başkarakter olan Mümtaz bu konular üzerine kafa yormaktadır. Mümtaz aydın olarak karşımıza çıkmakta ve toplumsal meseleleri kendisine dert edinmekle beraber çözüm arayışında olan bir karakterdir. Fakat Mümtaz'ın tam karşısında yer alan bir de Suat karakteri vardır. Tanpınar, Suat karakterini toplumdaki kopuk, kendi varoluşsal sancularına boğulmuş bir aydın olarak görmektedir. O, Suat'ın yaşam tarzını onaylamaz. Tanpınar'a göre aydın toplumdaki bağımsız, kopuk olmamalı, toplumun içinde bulunduğu problemlere kafa yormalıdır. Bu yüzden Mümtaz Tanpınar'ın onayladığı bir aydın tipleridir. Çünkü Mümtaz romanın en başından sonuna kadar kişisel hayatında yer alan sorunların yanında toplumla ilgili konuları da düşünmektedir. Anne-babasının ölümü, savaş, İhsan'ın hastalığı, Suat'ın intiharı, Nuran'ın terk edişi ve İkinci Dünya Savaşının her an meydana gelmesi Mümtaz'ın kafasından geçmektedir. Mümtaz bir savaş kurbanı olarak İstanbul'a İhsan'ın yanına gelmektedir. Anne-babasını çıkan savaş yüzünden kaybetmekte, İstanbul'a bir başına gelmektedir. İhsan ona sahip çıkmakta, yetiştirmektedir. İyi bir tahsil almasına olanaklar sunmaktadır. Mümtaz bu nedenle İhsan'ı babası gibi görmektedir. Savaş olgusunun birincil mağduru olan Mümtaz, aldığı eğitimler sonucunda hayat, dünya, toplum, tarih üzerine okumalar, araştırmalar yapmıştır. Bu nedenle Mümtaz, toplumun içinde bulunduğu umutsuzluk, mutsuzluk, karışıklığının farkındadır. Ona göre köklerimiz çok kıymetlidir (özellikle musiki). Mümtaz hem Doğu hem de Batı'yı kucaklayan bir karakterdir. Bu yönüyle mümtaz Tanpınar'a benzemektedir. Çünkü Tanpınar Doğu ile Batı arasında bir sentez kurma arayışı içerisindeydi. O İtri'yi de Mozart'ı da dinlemektedir. Bu yüzden

Tanpınar'ın modernlik anlayışı ne keskin hatlarla Batı'ya duvar örüp Doğu'ya yönelmektir ne de geleneğe sırt çevirip salt yüzünü modernleşmeye dönmektir. O bu iki ögenin birbirini dışlamadan harmanlanması gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak *Huzur*, bu durumun tespiti ve önerisini taşımaktadır.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (Haz.). (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu. (11. Baskı).
- Altuntaş, İ. H. (2016). Yazılar 51. <https://archive.org/details/YAZILAR51> (Erişim Tarihi: 04.06. 2024).
- Canatak, A. ve Doğan, M. (2022). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Antagonist Figür. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), s.33-44.
- Dellaloğlu, B. F. (2016). Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi. İstanbul: Kadim Yayıncılık.
- Demiralp, O. (2000). Kutup Noktası Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerine Eleştirel Bir Deneme. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Gürbilek, N. (1995). Yer Değiştiren Gölge. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, N. (2012). Benden Önce Bir Başkası. İstanbul: Metis Yayınları.
- Işın, E. (2003). A'dan Z'ye Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Kaplan, M. (2012). Bir Şairin Romanı: Huzur. Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi. 12. s. 33-86.
- Moran, B. (1998). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a. İletişim Yayınları.
- Nazık, Z. (2010). Tanpınar'ın Kaleminden Tarihî Hadiselerin Şekillendirdiği İstanbul Mahalleleri: "Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler, Huzur". TUDOK. s. 961-968.
- Okay, M. O. (2002). Huzur: "Yüzbinlerce Ruh Bir Araf'ta". Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Sayı 65-66-67. s. 722-732.
- Porsuk, S. ve Tazefidan, K. (2021). Besim Fatih Dellaloğlu Ve Türk Modernleşmesi: Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerinden Bir Değerlendirme. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11(2). s. 741-756.
- Said, E. W. (2013). Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları (Orientalism, Western Conceptions Of The Orient). Çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şen, V. (2022). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" Romanındaki Mekân Unsuru Üzerine Bir İnceleme Denemesi. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (15), s. 202-228.
- Tanpınar, A. H. (1995). Yahya Kemal. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2003). Bütün Öyküleri. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2007). Mahur Beste. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2009). Huzur. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2012). Bütün Şiirleri. (Haz. İnci Enginün). İstanbul: Dergâh Yayınları.

-
- Tanpınar, A. H. (2014). Tanpınar'ın Mektupları. (Haz. Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2019a). Beş Şehir. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2019b). Hep Aynı Boşluk Denemeler Mektuplar Röportajlar. (Haz. Erol Gökşen). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2021). Aydaki Kadın. (Haz. Güler Güven). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2022). Yaşadığım Gibi. (Haz. Prof. Dr. Birol Emil). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2023). Suat'ın Mektubu. (Haz. Handan İnci, Banu İşlet, Hacer Er). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tural, S. (2010). Huzur Romanında Nihilist Bir Karakter: Suad. Turkish Studies. Volume 5/4 Fall. s. 1487-1498.
- Uçman, A. (2006). Değişen Değerler Karşısında Ahmet Hamdi Tanpınar. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi. (7). s. 479-510.
- Yavuz, H. (2016). Atılmış Hayat Parçaları: Tanpınar'ın Huzur Romanında Hafıza ve Mekân İlişkisi. Monograf Edebiyat Eleştiri Dergisi, ISSN 2148-3442 2016/5. s. 69-84.